

УДК 347.965

Ірина Личенко

доктор юридичних наук, професор,
завідувач кафедри цивільного права та процесу
Навчально-наукового Інституту права, психології та інноваційної освіти
Національного університету “Львівська політехніка”,

ЗАГАЛЬНІ ЗАСАДИ ОРГАНІЗАЦІЇ ТА ФУНКЦІОНУВАННЯ АДВОКАТУРИ ЗАРУБІЖНИХ КРАЇН

<http://doi.org/10.23939/law2020.25.153>

© Личенко І., 2020

Статтю присвячено визначенню загальних засад організації та функціонування адвокатури в зарубіжних країнах. Особливу увагу приділено аналізу первинних, вторинних та третинних рівнів, національних та наднаціональних стандартів правового забезпечення функціонування адвокатури в ЄС. З’ясовано загальні засади організації та функціонування адвокатури Великої Британії, Німеччини, Франції, США. Окрему увагу присвячено становленню інституту адвокатури в сучасних розвинутих державах. Досліджено особливості здійснення адвокатської незалежної професійної діяльності задля захисту, представництва і здійснення юридичної допомоги клієнтам у зарубіжних країнах.

Ключові слова: адвокат, адвокатура зарубіжних країн, адвокатська діяльність, адвокатура, система адвокатури, юридична допомога.

Постановка проблеми. У сучасних умовах оновлення правозахисних інституцій в Україні вкрай потрібно здійснити сучасний аналіз інституту адвокатури, оновити знання про адвокатуру у міжнародній практиці, про її місце в системі правових інституцій зарубіжних країн. Важливість наукового пізнання інституту адвокатури в Україні та іноземних країнах зумовлена пріоритетами інтеграції правового поля України у правовий простір держав-членів Європейського Союзу, потребою утвердження в нашій державі ефективних практик ЄС задля зміни якості функціонування адвокатури.

Аналіз дослідження проблеми. Окремі загальні аспекти проблеми правового забезпечення функціонування адвокатури представлено в низці праць українських та іноземних науковців. Серед них Н. В. Аніщук, Т. Б. Вільчик, А. В. Гаврилова, І. Ю. Гловацький, О. Д. Святоцький, В. В. Медведчук та інші. Проте у цих публікаціях недостатньо уваги приділено питанню організації адвокатури зарубіжних країн та адаптації цього досвіду в Україні. Різні аспекти утвердження в Україні сучасних стандартів адвокатської діяльності відображено у працях І. Семенюк, Н. Таварткіладзе, Т. Варфоломеева, О. Петришина, М. Погорецького. Проблеми адвокатури потребують й подальшого дослідження. Його потрібно виконати з урахуванням потреби адаптації в Україні кращих правових стандартів врегулювання порядку здійснення правозахисної діяльності, подолання сучасних загроз і викликів у сфері захисту прав людини. Лише комплексне дослідження дасть змогу сформуванню наукове підґрунтя для адаптації в Україні зарубіжного досвіду організації адвокатури. Теоретичні напрацювання у цій сфері повинні стати важливим фундаментом для визначення стратегії реформування вітчизняної адвокатури.

Мета статті полягає у з’ясуванні загальних правових основ організації та функціонування адвокатури зарубіжних країн.

Виклад основного матеріалу. Рівень захищеності правових можливостей людини визначається станом правозахисних інституцій, їхньою здатністю оперативно та ефективно реагувати на виклики та загрози в сучасному суспільстві. Належний рівень захищеності прав та законних інтересів громадян нерозривно пов'язаний зі станом адвокатури, напряду залежить від ефективності правового забезпечення її діяльності, визначається реальністю втілення в життя основоположних принципів її організації та здійснення. До них належать принципи незалежності, конфіденційності, можливості усунення конфлікту інтересів тощо. Саме адвокатура серед правозахисних інституцій сучасного суспільства відіграє найвагомішу роль щодо захисту прав та законних інтересів громадян.

Недержавний самоврядний інститут адвокатури повинен реформуватися, зважаючи на кращі іноземні зразки правового регулювання цієї сфери. Реформування адвокатури потребує врахування не лише сучасних суспільно-політичних та економічних реалій, але й має бути зорієнтованим на ефективні іноземні моделі інституту адвокатури. Основою цього процесу повинні стати прогресивні наукові дослідження, зорієнтовані на пошук кращих стандартів професійної діяльності адвокатів. Це дасть змогу уникнути помилок на шляху реформування інституту адвокатури, обрати модель її функціонування, що найпридатніша для адаптації в нашій державі.

Становлення інституту адвокатури в сучасних розвинутих державах відбувалося протягом століть. Як важлива правозахисна інституція адвокатура була відома у Стародавній Індії, Греції, Римі. Правозахисна діяльність здійснювалася у формі “Cavere” – діяльності щодо надання юридичної допомоги у формі складання позовів, угод, заповітів, та “agere” – діяльності щодо ведення справи в суді. Ці форми адвокатської діяльності були притаманні і цивільному, і кримінальному судочинству.

Сьогодні найпрогресивнішими моделями функціонування адвокатури є моделі Великої Британії, Німеччини, Франції, США.

Адвокатська діяльність сформувалася як незалежна професійна діяльність задля захисту, представництва і здійснення юридичної допомоги клієнтам.

Серед напрямів адвокатської діяльності у світі виділяють: консультування, надання правової інформації, супровід діяльності фізичних і юридичних осіб, органів публічного управління, підготовка заяв, скарг, правових документів, захист прав, свобод і законних інтересів підозрюваних, обвинувачених, підсудних, засуджених, свідків у кримінальному провадженні, здійснення представництва інтересів потерпілих, фізичних і юридичних осіб у судах, здійснення правової допомоги в ході відбування кримінальних покарань тощо.

При цьому організація діяльності адвокатури в різних державах різниться. Зокрема у Великій Британії немає нормативно-правового акту, що б регламентував організацію адвокатури держави. При цьому, сформований у XII–XIV ст. поділ адвокатів Англії та Уельсу на дві основні групи – соліситорів і баристерів, наявний і сьогодні. Правовою основою організації діяльності цих двох груп адвокатів є королівські хартії (1845, 1872, 1903, 1909 та 1954 рр.), парламентські акти, урядові постанови тощо.

Специфіка поділу адвокатів на дві групи зумовлена тим, що чіткий розподіл функцій на підготовчі дії та представництво інтересів особи у суді дає змогу якісніше виконати правозахисну діяльність, дає можливості набути досконалих вмінь у цих двох сферах адвокатської діяльності та сприяє кращому виконанню відповідних завдань. Лише у 2004 р. баристери набули можливості встановлювати безпосередній контакт із клієнтами. До цього усі підготовчі дії щодо розгляду справи в суді здійснювали винятково соліситори.

Здебільшого й сьогодні соліситори збирають докази, ведуть роботу зі свідками, готують процесуальні документи, виконують нотаріальні дії, здійснюють консультаційні дії, активно задіяні у договірній роботі, тощо.

Організаційне керівництво баристерами здійснюють Судові Інни (Інн Грея, Інн Темпля, Інн Лінкольна та Інн Мідл-Темпл). Їх назви походять від назв кварталів Лондона, заснованих особами,

що здійснювали судову діяльність. Серед членів Судових Інн є бенчери, (судді, старійшини корпорації) баристери та учні.

Організаційне керівництво солісителями здійснює Юридичне товариство Англії та Уельсу. Воно утворене корпорацією соліситорів на підставі Королівської хартії 1845 р. Хоча це товариство діє на добровільних засадах, сьогодні 85 % практикуючих соліситорів належать до нього [1].

Правовою основою його діяльності є “Інструкція щодо професійної поведінки соліситорів” від 1974 р.

Підготовку адвокатів здійснюють на підставі Закону про соліситорів 1974 р., Закону про суди і юридичні послуги 1990 р. та ін.

Сьогодні цю підготовку здійснюють на основі низки програм: кваліфікаційної програми бакалавра права (LLB), бакалавра гуманітарних наук (BA (hons)) Law).

Практичну підготовку адвокатів здійснюють у межах програм юридичної практичної підготовки (Legal Practice Course – LPC) та (Bar Professional Training Course – BPTC).

Перша програма охоплює дві складові: теоретичну, що передбачає оволодіння знаннями щодо надання консультацій (Interviewing and Advising), написання доповідей (Writing) тощо, а друга стосується додаткових практичних предметів: оволодіння навиками в сфері процесуального судочинства у комерційній діяльності та кримінального судочинства.

Невід’ємною частиною другої програми є практична підготовка у адвокатських конторах, судах. Завершується підготовка отриманням спеціального сертифікату – Full Practising Certificate.

Важливими дисциплінами, які засвоюють британські адвокати, є зобов’язальне, кримінальне, публічне, конституційне, адміністративне право, право Європейського Союзу тощо.

Специфікою правового забезпечення функціонування адвокатури в країнах ЄС є наявність національного та наднаціонального рівня правового регулювання.

Особливість наднаціонального рівня правового забезпечення функціонування адвокатури ЄС передбачає наявність первинних, вторинних та третинних рівнів. Ці рівні зумовлені специфікою способу формування, ієрархічністю підпорядкування, способом застосування тощо.

Первинну роль відведено установчим договорам Євросоюзу, протоколам до установчих договорів, спеціальним рішенням Ради тощо. Вони мають вищу юридичну силу щодо інших норм права ЄС.

Серед джерел вторинного права особливе місце відведено регламентам, рамковим рішенням, директивам, нормативним рішенням, міжінституційним угодам, рекомендаціям, висновкам, деклараціям тощо.

Надзвичайно вагоме значення щодо цього мають резолюції 78 (8) Комітету міністрів Ради Європи “Про юридичну допомогу і консультації” від 02 березня 1978 р., (76) 6 “Про правову допомогу в цивільних, господарських і адміністративних справах”; регламенти “Про повідомлення та вручення в державах-членах судових та позасудових документів у цивільних або комерційних справах” № 1348/2000 від 29 травня 2000 р., “Про юрисдикцію, визнання та виконання рішень у цивільних і кримінальних справах” від 22 грудня 2000 р. № 44/2001, рекомендація R (81) 7 Комітету міністрів Ради Європи державам-членам стосовно шляхів полегшення доступу до правосуддя від 14 травня 1981 р.

Особливе значення для правового забезпечення функціонування адвокатури ЄС має Загальний кодекс правил для адвокатів, сформований Радою адвокатур та правничих товариств Європи. Він є зібранням стандартів формування рамкових документів, які визначають порядок здійснення адвокатської діяльності та організації адвокатури в ЄС.

Важливим джерелом адвокатського права є рішення судів. Для низки країн англо-американської правової сім’ї вони становлять невід’ємну частину правового регулювання діяльності адвокатів. Норми адвокатського права у США беруть свій початок від справ “Міранда проти штату Арізона”, “Брюер проти Вільямса”, “Гідеон проти Уейнтрайта” та інших.

Основою правового регулювання адвокатури Німеччини є Федеральне положення про адвокатуру 1959 р., що забезпечує комплексне врегулювання діяльності адвокатури в державі. Федеральне положення про оплату послуг адвокатів 1957 р. є базовим документом, що врегульовує фінансову складову взаємодії адвокатів із клієнтами.

Адвокатура в Німеччині має незалежну організаційну структуру та відіграє вагомий роль у системі правосуддя. Адвокати діють як самостійні суб'єкти підприємницької діяльності.

Система адвокатури Німеччини основана на поєднанні реалізації державою в особі Земельного міністерства юстиції та вищих земельних судів контрольних функцій за адвокатською діяльністю із самоврядними повноваженнями адвокатських формувань (палати, правління, президія, загальні збори як самоврядні органи) [2, с. 172].

Система колегій адвокатів у Німеччині сформована за територіальним принципом. Вони включають адвокатів, які приписані до суду однієї землі. Дозвіл Міністерства (управління) юстиції землі потрібен для створення окремої колегії в межах округу. Вимогою є те, що кількість адвокатів, які займаються практикою на цій території, повинна перевищувати 500 осіб [3].

Об'єднання адвокатів у межах держави забезпечує Федеральна палата адвокатів. Роль вищого органу колегії відіграють загальні збори, що обираються за ініціативою голови колегії чи вимогами не менш ніж десяти відсотків адвокатів, які є її членами.

Особа має право займатися адвокатською діяльністю, якщо не позбавлена на підставі рішення федерального конституційного суду головно цивільної правоздатності чи права займати посади в органах публічного управління, виключена з адвокатури, на підставі рішення дисциплінарного суду звільнена зі складу правоохоронних органів, обвинувачена у вчиненні вчинку, негідного адвокатського звання, була причетна до дій, спрямованих на протидію наявному у Німеччині суспільному ладу, через фізичні вади або психічні розлади не може здійснювати адвокатську діяльність, здійснює діяльність, не сумісну з професією і репутацією адвоката, має обмеження за рішенням суду щодо розпорядження своєю власністю, здійснює повноваження судді чи державного службовця. Потрібно наголосити, що професія адвоката в Німеччині не відокремлюється від професій судді, прокурора, нотаріуса – вона є різновидом єдиної системи правосуддя [4, с. 121].

У Франції адвокатура теж є важливим суб'єктом у системі правосуддя. Це інституційно відособлена організація з оптимальним організаційним устроєм, регламентацією діяльності, правилами здійснення професійної діяльності [5, с. 10].

Система адвокатури Франції пройшла тривалий шлях становлення. На підставі правил, закладених ордонансом від 22 листопада 1882 р., французькі адвокати ділилися на два класи. Серед них розрізняли стряпчих (avoués) та адвокатів у вузькому значенні (avocats).

Цей поділ був зумовлений особливостями судочинства – письмово-словесного (усного). На першому етапі діяли стряпчі задля здійснення письмової підготовки справи, другим етапом було судові засідання [6, с. 9–10].

Такий розподіл проіснував до 1992 р., коли набрали чинності поправки до Основного закону про статус адвокатів № 71–1130 від 31 грудня 1990 р. Реформа передбачала формування єдиної професії адвоката. Таким чином Франція скасувала розподіл адвокатів на категорії, підтримавши їх злиття у єдину професію. Вона отримала єдину назву “адвокат”, а її головним завданням став захист прав та свобод людини [7, с. 90].

Особливістю адвокатури Франції є об'єднання адвокатів за судовими округами під контролем трибуналу вищої інстанції. Колегії (ордени) адвокатів діють як незалежні самоврядні утворення.

Загальнодержавні функції самоврядного професійного об'єднання Франції виконує Рада колегій адвокатів.

У Франції існує близько 180 колегій, що налічують понад 49000 адвокатів [8].

Реформи 2004–2005 рр. у Франції зумовили обов'язковість навчання в інституті судових наук (школі адвоката), що діє при регіональному центрі професійної підготовки [9].

Така підготовка об'єднує роботу щодо набуття практичних навиків роботи адвоката, судді, представника юридичної професії, отримання знань щодо правового статусу адвоката, адвокатської етики, основних напрямів професійної роботи.

Для того, щоб стати адвокатом у Франції, необхідно або мати громадянство Франції або громадянство однієї з країн Євросоюзу за умови взаємного визнання дипломів про вищу освіту. Особа, яка претендує на звання адвоката, не повинна мати судимість за дії, несумісні з високою моральною відповідальністю, дисциплінарні або адміністративні проступки; займатися діяльністю, несумісною з професією адвоката [10].

Важливим напрямом роботи адвокатів Франції є надання безоплатної правової допомоги. У Парижі понад 27 тисяч громадян щороку отримують юридичні консультації безкоштовно.

Важливість надання безкоштовної правової допомоги не менш важлива й для правової системи США. Її надають для незаможних громадян США за різноманітними програмами. Наприклад, закон про кримінальне правосуддя 1964 р. встановив, що для малозабезпечених підсудних у федеральних судах надають право на безкоштовний захист та призначення "громадського захисника". Фінансування цієї діяльності здійснюється з коштів федерального бюджету.

Окремі штати визначають можливість отримання безкоштовної юридичної допомоги на підставі постанови судді. Деколи суд призначає захисника у справі та визначає гонорар за рахунок коштів муніципалітету чи спеціальних фондів, або адвокатських організацій, або призначається спеціальний адвокат, діяльність якого фінансується за рахунок місцевого муніципалітету [4, с. 121].

Система адвокатури США представлена адвокатськими асоціаціями штатів, що формують загальнодержавну Американську асоціацію адвокатів. Вона об'єднує всіх адвокатів, є вищим самоврядним органом адвокатів у США. Керівним її органом є палата делегатів Асоціації.

Система підготовки адвокатів передбачає три етапи, зокрема отримання вищої освіти (4-річна вища освіта), закінчення юридичної школи, отримання диплома доктора права, отримання ліцензії (патенту) практикуючого адвоката.

Прецедентна система права справляє вирішальний вплив на адвокатуру США. Її діяльність ґрунтується на низці рішень суду у справах "Гидеон проти Уейнтрайта" 1963 р., "Миранда проти штату Аризона" 1966 р., "Брюер проти Вільямса" 1977 р.

Цими рішеннями зафіксовано право на адвоката, що є фундаментальним правом особи, право на справедливий суд.

Адаптація правових засад професійної діяльності адвокатів Великої Британії, Німеччини, Франції, США в Україні потребує якісного реформування вітчизняного законодавства. Основою для цього повинні стати вітчизняні наукові дослідження, що будуть спрямовані на визначення кращих стандартів професійної діяльності адвокатів, гарантуватимуть неупередженість та свободу здійснення адвокатської діяльності у сфері захисту прав, свобод та законних інтересів людини в державі.

Висновки. Отже, діяльність адвокатів у зарубіжних країнах врегульована різноманітними нормативно-правовими актами, зокрема на конституційному, законодавчому рівнях, рівні підзаконних нормативно-правових актів, за допомогою судових прецедентів, може мати наднаціональний та національний рівень правового регулювання. Сучасний етап розвитку суспільних відносин, який пов'язаний із розширенням можливих видів судових спорів та включенням у механізм правового регулювання міжнародного елемента, ставить перед адвокатами високу планку професійної підготовки та навичок. Суспільство потребує фахівців, що здатні на високому рівні представляти інтереси та здійснювати юридичний захист. Тому дослідження та вдосконалення правового регулювання професійної поведінки, етики діяльності адвокатури та відповідальності за порушення етичних вимог є особливо актуальними.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Особливості організації та діяльності адвокатури у Великобританії. URL: <https://pravo.studio/advokatura-ukrajini/osoblivosti-organizatsiji-diyalnosti-96459.html> (дата звернення: 20.01.2019). 2. Руденко М. В.

Організаційні форми адвокатської діяльності у країнах Європи (Німеччина, Швеція, Австрія). *Форум права*. 2016. № 2. С. 168–174. URL: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2016_2_27.pdf (дата звернення: 20.09.2019). 3. Bundesrechtsanwaltsordnung vom 1 August 1959. URL: <http://www.brak.de> (дата звернення: 20.01.2019). 4. Святоцький О. Д., Медведчук В. В. Адвокатура історія і сучасність. К.: Ін Юре 1997. 320 с. 5. Профессия адвокат: Сборник работ о французской адвокатуре. Сост. А. В. Поляков. М.: Статут, 2006. 367 с. 6. Попелюшко В. О. Виникнення та інституційне становлення адвокатури Франції. *Адвокат*. № 1(124). 2011. С. 9–13. 7. Кудрявцева Н. Адвокатская деятельность во Франции. *Журнал “Нижегородский адвокат”*. 2011. № 9. URL: <http://apno.ru/> (дата звернення: 20.01.2019). 8. Організація адвокатури Франції URL: https://stud.com.ua/42136/pravo/organizatsiya_advokaturi_frantsiyi (дата звернення: 20.09.2019). 9. Евгений Кушнеренко. Адвокатура Франции URL: <http://kushnerenko.com.ua/advokatura-frantsui/> (дата звернення: 20.01.2019). 10. Вільчик Т. Б. Адвокатура як інститут реалізації права на правову допомогу: порівняльно-правовий аналіз законодавства країн європейського союзу та України: дис. ... канд. юр. наук: 12.00.10. 2016. 490 с.

REFERENCES

1. **Osoblyvosti orhanizatsiyi ta diyal'nosti advokatury u Velykobrytaniyi** [Features of the organization and operation of the bar in the UK]. Available at: <https://pravo.studio/advokatura-ukrajini/osoblivosti-organizatsiji-diyalnosti-96459.html>. 2. Rudenko M. V. **Orhanizatsiyi formy advokat-s'koyi diyal'nosti u krayinakh Yevropy (Nimechchyna, Shvetsiya, Avstriya)** [Organizational forms of advocacy in European countries (Germany, Sweden, Austria)]. *Forum prava*. 2016. No. 2. p. 168–174. Available at: http://nbuv.gov.ua/jpdf/FP_index.htm_2016_2_27.pdf. 3. Bundesrechtsanwaltsordnung vom 1 August 1959. Available at: <http://www.brak.de>. 4. Svyatots'kyi O. D., Medvedchuk V. V. **Advokatura istoriya i suchasnist'** [Advokatura istoriya i suchasnist']. Kyiv: In Yure 1997. 320 p. 5. Polyakov A. V. **Professiya advokat** [Profession lawyer]. *Collection of studies on French advocacy*. Moskva: Statut, 2006. 367 p. 6. Popelyushko V. O. **Vynyknennya ta instytutsiyne stanovlennya advokatury Frantsiyi** [The emergence and institutional formation of the French Bar]. *Advokat*. 2011. No. 1(124). pp. 9–13. 7. Kudryavtseva N. **Advokatskaya deyatel'nost' vo Frantsii** [Law practice in France]. *The magazine “Nizhny Novgorod Lawyer”*. 2011. No. 9. Available at: <http://apno.ru/>. 8. **Orhanizatsiya advokatury Frantsiyi** [Organization of the Bar of France]. Available at: https://stud.com.ua/42136/pravo/organizatsiya_advokaturi_frantsiyi. 9. Evgenii Kushnerenko **Advokatura Frantsii** [The Bar of France]. Available at: <http://kushnerenko.com.ua/advokatura-frantsui/>. 10. Vil'chik T. B. **Advokatura yak instytut realizatsiyi prava na pravovu dopomohu: porivnyal'no-pravovyy analiz zakonodavstva krayin yevropeys'koho soyuzu ta Ukrayiny** [Advocacy Yak Institute for Realization of the Right to Legal Assistance: A separate legal analysis of the laws of the Ukrainian European Union and Ukraine]. diss. ... cand. lawyer. Sciences: 12.00.10. Kharkiv, 2016. 490 p.

Дата надходження: 28.01.2020 р.

Ірина Лыченко

ОБЩИЕ ОСНОВЫ ОРГАНИЗАЦИИ И ФУНКЦИОНИРОВАНИЯ АДВОКАТУРЫ ЗАРУБЕЖНЫХ СТРАН

Статья посвящена определению общих принципов организации и функционирования адвокатуры в зарубежных странах. Особое внимание посвящено анализу первичных, вторичных и третичных уровней, национальных и наднациональных стандартов правового обеспечения функционирования адвокатуры в ЕС. В статье представлено общие ссади организации и функционирования адвокатуры Великобритании, Германии, Франции, США. Особое внимание посвящено становлению института адвокатуры в современных развитых государствах. Исследованы особенности осуществления адвокатской независимой профессиональной деятельности для защиты, представительства и осуществление юридической помощи клиентам в зарубежных странах.

Ключевые слова: адвокат, адвокатура зарубежных стран, адвокатская деятельность, адвокатура, система адвокатуры, юридическая помощь.

Iryna Lychenko

Educational and Scientific Institute of Law,
Psychology and Innovative Education
Lviv Polytechnic National University,
Doctor of Laws, Professor,
Head of the Department of Civil Law and Procedure

**GENERAL PRINCIPLES OF ORGANIZATION
AND OPERATION OF THE ADVOCACY OF FOREIGN COUNTRIES**

The article is devoted to defining the general principles of the organization and functioning of the bar in foreign countries. Particular attention is paid to the analysis of primary, secondary and tertiary levels, national and supranational standards of legal support for the functioning of the bar in the EU. The article deals with the general principles of the organization and functioning of the lawyers of the United Kingdom, Germany, France, the USA. Particular attention is devoted to the establishment of the Institute of Advocacy in modern developed countries. The peculiarities of independent legal professional activity for the protection, representation and legal assistance of clients in foreign countries are investigated.

Key words: lawyer, lawyer of foreign countries, lawyer activity, advocacy, system of advocacy, legal aid.